

partneri, iako, naravno, ima i primjera, kao što su (razgovori) o *Saru*, i drugim problemima koji interesuju dve zemlje, i sl.). Posljednji je primjer uzet iz izvještaja AFP iz Pariza, pa se još može razumjeti, da je francusko *les deux* (Francuzi nemaju posebne riječi za *oba*, *obadva*) najkraćim putem prevedeno sa *dve* (*dviije*, mjesto sa *obe*, *obje*). Neshvatljivo je međutim, da se ovakvo pisanje iz t. zv. diplomatskoga jezika sve više širi, pa se čuje i u emisijama beogradskoga radija, a prodiere, kao što se vidjelo, zajedno sa šturim nesklanjanjem nekih brojeva i u dnevnu štampu. Lingvist protiv takve pojave ne bi mogao imati ništa, kada bi se u narodu zaista tako govorilo. U prošlosti se kadšto događalo, da su knjige propisivale jedno, a narod je govorio drugo, i lingvist je u takvim slučajevima uvijek stajao na strani naroda. No tko kod nas govori *šefovi tri arapske zemlje*, *predstavnici dvije vlade*, *eksplozija tri atomske bombe* i t. d.? A kada se tako u književnom jeziku ne govori, ne treba tako ni pisati.

O MJESTU ENKLITIKE U NEZAVISNOJ REČENICI

Veljko Gortan

U našem se jeziku enklitika najčešće nalazi na drugom mjestu u rečenici kao najmanje istaknutom. To je mjesto imala i u indoevropskom prajeziku. U nezavisnoj rečenici može ona stajati i na drugom kojem mjestu, ali ne na svakom. O tome će biti govora u ovom članku.

Kako se u govoru enklitika kao nenaglašena riječ usko povezuje s prethodnom riječi, tako da zajedno s njom stvara akcenatsku cjelinu, nužno slijedi, da ne može stajati neposredno iza govorne stanke. U prvom redu nije joj mjesto iza onih govornih stanki, koje su jače istaknute i koje se u pismu označuju interpunkcijom. To je tako očito, da na griješke takve vrste nailazimo vrlo rijetko. Enklitici, nadalje, ne će biti mjesto ni iza zagrada, jer su riječi u zagradama nekako odvojene od rečenične cjeline, pa se ispred njih jednako kao i iza njih osjeća kraća govorna stanika. Zato nije dobro složena rečenica: *Čitanje novina (naših i stranih) se nastavilo i dalje*. Enklitici se tu je mjesto ili, prema općem pravilu, iza prve riječi u rečenici (*Čitanje*) ili iza prve riječi u drugoj sadržajnoj cjelini (*nastavilo*). Zbog istog razloga u rečenici: *Agent (lat. agens) je oznaka za posrednika* treba enklitiku je premjestiti iza riječi *oznaka*. Ne će biti dobro povezivati enklitiku ni s izrazima iz stranih jezika, pogotovu ako se sastoje od više riječi, jer se i iza njih u govoru primjećuje omanja stanika. Zato u rečenici: *Pars pro toto je vrsta sinegdohe* enklitika je nije na pravom mjestu, nego je treba premjestiti iza prve riječi (*vrsta*) u slijedećoj govornoj cjelini. Isto tako u rečenici: *Chacun à son goût je poznata francuska poslovice* enklitici je bit će mjesto iza ri-

ječi *poznata*, a ne iza strane riječi *goût*. Isp. još: *De rerum natura ep je* (ne je ep!) *Lukrecijev. Così fan tutte naslov je* (ne je naslov!) *jedne Mozartove opere*.

No, osim navedenih slučajeva, ima u rečenici, osobito ako je opsežnija, drugih govornih stanki, koje se ničim ne označuju u pismu, ali se jasno osjećaju u govoru. O takvim se govornim stankama ne vodi uvijek dovoljno računa u pisanoj riječi. Da i mi danas, kao nekoć stari Rimljani, pri čitanju i pisanju glasno izgovaramo tekst, tako da nam u rasporedu riječi uz oko pomaže i uho, zacijelo bi se manje griješilo u smještaju enklitike.

Po mojem mišljenju, iza svakog od glavnih dijelova rečenice (subjekt, predikat, objekt, priložna oznaka), ako se sastoji od više riječi, osjeća se u govoru stanka. Zato enklitici nije mjesto neposredno iza takvih proširenih dijelova rečenice, nego iza prve akcenatske cjeline jednoga od njih. Pokazujem to na jednom primjeru. U rečenici: *Tomić je bio književnik* enklitika *je* stoji na uobičajenom mjestu. Proširimo li subjekt te rečenice u *Josip Eugen Tomić*, enklitika će se premjestiti. Nije joj mjesto iza prve riječi *Josip*, jer bi bilo nezgodno prekidati njome cjelinu punog imena, a ne može više ni ostati iza riječi *Tomić*, jer se tu, iza proširena subjekta, osjeća govorna stanka. Ta će rečenica sada glasiti: *Josip Eugen Tomić bio je književnik*. Općenito uzevši, svaka se dulja rečenica, makar bila u pismu bez interpunkcije, u govoru raščlanjuje na nekoliko logičkih cjelina, koje su odijeljene stankama. To raščlanjivanje dulje rečenice u govoru uvelike olakšava njezino razumijevanje.

Ako enklitika ne stoji na uobičajenom mjestu, naime iza prve riječi ili iza prve akcenatske cjeline (redovno je tome uzrokom želja, da se enklitikom ne razdvoji govorna ili sadržajna cjelina na početku rečenice), može ona stajati na drugom mjestu u slijedećoj ili kojoj daljoj govornoj i sadržajnoj cjelini. U rečenici: *Svi su naši narodi zasluženostekli slobodu* enklitika *su* nalazi se na uobičajenom mjestu. Ne želimo li cijepati cjelinu subjekta *Svi naši narodi*, možemo enklitiku premjestiti. Rečenica će onda glasiti: *Svi naši narodi zasluženostekli su slobodu*. Ne bi bio dobar ovaj red riječi: *Svi naši narodi su zasluženostekli slobodu*, jer bi enklitika *su* došla odmah iza proširenog subjekta, gdje je zamjetljiva kraća stanka. Evo još nekoliko primjera: *Naučna metoda Sokratova je po svojem obliku dvostruka*. Enklitika nije na pravom mjestu. Treba da stoji ili iza riječi *Naučna* ili iza *svojem*. *Autoput Karlovac-Plitvička jezera je na nekim mjestima pri završetku*. Enklitiku treba premjestiti. Na drugom mjestu u rečenici, iza riječi *Autoput*, ne može stajati, jer je neprilično kidati cjelinu *Autoput Karlovac-Plitvička jezera*, a nije joj mjesto ni iza riječi *jezera*, jer je tu govorna stanka iza proširenog subjekta. Preostaje jedino, da se smjesti iza riječi *nekim*, naime iza prve akcenatske cjeline (*na nekim*) u slijedećem rečeničnom dijelu, a to je priložna oznaka mjesta: *na nekim mjestima*. U rečenici: *God. 1914. je bila bitka*

na Marni enklitika *je* nije na pravom mjestu, jer se tu iza priloške oznake vremena (*God. 1914.*) osjeća govorna stanka. Dobar raspored riječi bit će: *God. 1914. bila je bitka na Marni.*

Iz navedenih razloga ne slažem se potpuno s izlaganjem, koje o mjestu enklitike iznosi Maretić na str. 402. drugog izdanja svoje *Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Tu čitamo: »U rečenici: u pjevanju svakoga se stiha posljednja stopa ovako po dvaput govori (*U. nar. pjes. I, 180*) može *se* stajati ne samo iza riječi *svakoga*, već također iza *u pjevanju*, iza *stiha*, iza *posljednja*, iza *stopa*, iza *ovako*, iza *dvaput*, iza *govori*, dakle na 8 mjesta!« Po mojem sudu i jezičnom osjećanju enklitici *se* ne bi u toj rečenici bilo mjesta iza riječi *stiha* ni iza riječi *stopa*, jer se prema raščlanjenosti rečenice na ta dva mjesta zamjećuje govorna stanka. Ne bi joj također bilo prikladno ni mjesto iza riječi *dvaput*, jer je previše udaljeno od početka rečenice. Štaviše, čini mi se, da ni u citiranoj rečenici položaj enklitike nije najsretniji. Ako riječi *u pjevanju svakoga stiha* sačinjavaju sadržajnu i govornu cjelinu, enklitika mora stajati na drugom mjestu u toj cjelini, dakle iza *pjevanju*, a ne na njezinu trećem mjestu. Ako pak riječi *u pjevanju* sadržajno stoje same za sebe, ta je rečenica loše sastavljena.

O mjestu enklitike u nezavisnoj rečenici moglo bi se još mnogo toga kazati. Želio sam u kratkim i osnovnim crtama dodirnuti predmet, koji mi se čini vrlo važnim, jer i u našoj dnevnoj štampi i u književnim djelima nerijetko nailazimo na primjere netočno smještenih enklitika.

KOJEGA JE RODA RIJEČ *NAOČARI*?

Bratoljub Klaić

U »Vjesniku u srijedu« od 14. listopada 1953. objavljen je članak »Naočari — izum prije 4000 godina«, iz kojega čovjek može naučiti svašta o tom predmetu važnom za gledanje, samo nikako ne: kojega je roda riječ *naočari*.

U citiranom članku možemo naime čitati na više mjesta ovakve i slične rečenice: »... nalik na *današnje naočari*«, ... kad su arapski trgovci donijeli u Evropu *naočari*, koje su se već stotinama godina prije toga uvelike *upotrebljavale* u Kini« (riječ *naočari*, kako vidimo, u ženskom rodu), zatim »... da ljudima srednjeg vijeka jednostavno nisu *bili potrebni naočari*«, »A da su čak i bili pismeni, *naočari* im isto tako ne bi *bili* prijeko *potrebni*« (riječ je u muškom rodu). Ima, međutim, i ovakvih mjesta: »... pa im nisu *bile* ni *potrebni naočari* za čitanje, ili: »... povećao se i broj ljudi, kojima su *bile potrebni naočari*; pa dalje: »*Prvi naočari*, što su se *upotrebljavale* u Evropi, nisu *bili okrugli*, već *ovalni*« i t. d. (oba roda zajedno).